

УДК 378.041-051

ІВАН КРАВЧЕНКО
НАТАЛІЯ УДОВИЧЕНКО
(Полтава)

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Підтверджено необхідність оновлення системи освіти з метою формування творчої особистості педагога, здатного навчатися впродовж усього життя. У цьому аспекті розглянуто значення самостійної роботи в професійній підготовці майбутніх вчителів.

***Ключові слова:** студент, самостійна робота, майбутній вчитель, навчання, виховання.*

Розвиток системи вищої освіти в Україні, її модернізацію відповідно до нового закону України «Про вищу освіту» та документів Болонської декларації вимагає підвищення якості навчального процесу педагогічного університету, наслідком якого є розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя. При цьому показником успішного засвоєння знань є самостійність студентів та індивідуалізація навчання. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена необхідністю перегляду ставлення до організації самостійної роботи студентів у навчальному процесі вишів, оскільки саме вона визначає якість і міцність професійних знань, сприяє виявленню інтелектуальної творчості та розвитку індивідуальних обдарувань.

Нині для вищих навчальних закладів характерна тенденція скорочення аудиторних годин на вивчення тієї чи іншої дисципліни та винесення їх на позааудиторну самостійну роботу. Нагальна потреба відповідної організації занять вимагає від фахівців застосування такої індивідуалізованої дидактичної системи, яка б сприяла підвищенню ефективності навчального процесу та якості підготовки спеціалістів. Самостійну роботу студентів доволі часто використовують в навчальних планах як невід'ємну складову процесу навчання. Гармонійне поєднання індивідуального підходу з організацією самостійної роботи в процесі навчання у вищих навчальних закладах залишається дуже актуальним і недостатньо вивченим.

У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення поняття «самостійна робота студентів». О. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий, В. Козаков, Т. Чеснакока визначають самостійну роботу як «будь-яку організовану викладачем активну діяльність студентів, спрямовану на виконання дидактичної мети в спеціально відведений для цього час». Вивчення окресленого питання показало, що самоосвітня діяльність ґрунтується на активізації навчально-пізнавальних інтересів (В. Вергасов, Л. Герасименко, С. Стрілець, Л. Жарова, С. Заскалета, І. Первін) та самостійності й креативності майбутнього фахівця (Т. Горіховська, Л. Головка, М. Касьяненко, Л. Онучак, М. Солдатенко).

Незважаючи на значну кількість досліджень, які присвячені самостійній роботі, а саме педагогічним аспектам організації самостійної роботи студентів в умовах реформування вищої школи, майже не розглядалося.

Метою статті є здійснення аналізу оновлення системи освіти з метою формування творчої особистості педагога, здатного навчатися впродовж усього життя. У цьому аспекті розглядається значення самостійної роботи в професійній підготовці майбутніх учителів.

Сучасний етап організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, формування у майбутніх фахівців професійних компетенцій не завжди відповідає європейським і світовим стандартам, а відтак уся навчально-виховна й науково-дослідницька діяльність в умовах багатоступеневої освіти має бути підпорядкованою ідеї високої професіоналізації, гуманітаризації, комп'ютеризації навчального процесу та інтеграції освіти й науки.

Слід зазначити, що самостійна робота – це форма вивчення студентами матеріалу в позааудиторний час. Метою самостійної роботи студентів може бути і закріплення знань, отриманих під час лекцій, і узагальнення їх, систематизація, самостійне засвоєння певних питань відповідної теми, виконання вправ, творчих робіт, оформлення навчальних схем, таблиць, малюнків тощо. Самостійна робота студента має важливе значення у підготовці його як майбутнього вчителя, вона сприяє розвитку самостійності, виховує відповідальність, розвиває навички навчальної праці, яку доведеться виконувати майбутньому педагогу протягом подальшої роботи в школі. Окрім того самостійна робота в студентські роки привчає до самоконтролю, виховує вольові якості. Самостійна робота дає можливість студенту працювати не поспішаючи, не побоюючись негативної оцінки з боку викладача та одногрупників.

Організація самостійної роботи студентів є тією проблемою педагогічної теорії та практики, яка має давню історію, її вивченням займалось широке коло дослідників. Але сьогодні навчальна ситуація (соціальне ставлення, концептуальні основи, реальні умови, самі суб'єкти навчального процесу) значно змінилася. Відбувається перехід на багаторівневу підготовку спеціалістів, що вимагає дослідження особливостей самостійної пізнавальної діяльності на різних рівнях та визначення шляхів підвищення ефективності самостійної роботи студентів, форм і методів її організації [3, с. 38].

М.І. Махмутов підкреслює, що «розумова діяльність стимулюється задачами і завданнями, які необхідно чітко розрізняти. Пізнавальною є така задача, у процесі розв'язування якої учні приходять до нового знання або нового способу дії. Навчальне завдання – це будь-який вид доручення виконати якісь навчальні дії» [4, с. 37]. Ядром самостійної роботи є пізнавальне і проблемне завдання, тому що саме наявність завдання обумовлює весь процес самостійної роботи.

Форми і методи самостійної роботи студентів утворюють відповідну систему занять студентів. Вона, як показують спостереження, розкриває їхні творчі здібності, готує до активного пошуку, викликає потребу вдосконалювати свою майстерність. Інакше кажучи, правильно організована система самостійної роботи студента покликана готувати фахівця, спроможного вирішувати завдання побудови сучасного демократичного суспільства в Україні.

На думку Б.П. Єсіпова, самостійна робота при правильній її організації дає можливість розгорнутися індивідуальності кожного учня. Однією із важливих

умов для цього є збудження і підтримання інтересу до знань з метою застосування їх на практиці [3, с. 40].

Саме тому організація самостійної роботи в різних типологічних студентських групах передбачає особистісно-орієнтований підхід: для слабо встигаючих потрібно створювати спеціальні ситуації успіху шляхом добору таких завдань, які вони в цей момент зможуть виконати, і активного заохочення.

Поняття самостійної роботи в сучасній дидактиці обов'язково співвідноситься з організуючою роллю викладача [6, с. 9]. Під нею розуміють різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, яка здійснюється ними під час аудиторних та позааудиторних занять чи вдома без прямої участі викладача. Самостійна робота передусім має бути усвідомленою, вільно обраною, внутрішньо вмотивованою діяльністю. Вона передбачає виконання студентом низки навчальних дій, усвідомлення мети своєї діяльності, прийняття навчального завдання, надання йому особистісного смислу (за теорією діяльності О.М. Леонт'єва), розподіл навчальних дій у часі, самоконтроль під час їх виконання [2, с. 19].

Під час вирішення питання відбору навчального матеріалу важливий не лише його обсяг, який виноситься на самостійне опрацювання. Як свідчить практика, до 30% програмового матеріалу можна опрацювати самостійно. Викладачам у ході занять особливу увагу потрібно звергати на формування у студентів раціональних умінь і навичок розумової праці, пропонувати такі завдання, які потребують самостійності та найповнішого вияву знань і навичок, набутих студентами, і, окрім того, розумового напруження.

Сам процес навчання має бути побудованим на принципах інтерактивної взаємодії студента з викладачем у різноманітних навчальних ситуаціях. Така взаємодія повинна розвивати самостійність студента, його творчу активність і відповідальність за кінцевий результат. Індивідуально орієнтований підхід до навчання є сучасним і більш ефективним, ніж суто класичний, спрямований на узагальнення кінцевого результату і розрахований на «середнього студента».

Як зазначає А.М. Бойко, традиційна організація навчання не дає можливості реалізувати принцип індивідуального підходу, оскільки задає вектор розвитку здібностей учнів, а не створює для них необхідні умови, тобто такі, за яких студент виступає суб'єктом навчального процесу [1, с. 73]. Слід зауважити, що принцип урахування індивідуальних особливостей тісно пов'язаний з принципами активності і міцності знань. А звідси – цей принцип може бути реалізований у процесі навчання, за К.Д. Ушинським, шляхом оволодіння способами учіння [5, с. 554]. Отже, ідею врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання розробляв ще класик вітчизняної педагогіки К.Д. Ушинський.

У контексті індивідуально орієнтованого підходу до навчання в теорії і практиці викладання виділяються концепції автономного навчання. Використання даної технології навчання дозволяє студентам взяти на себе управління своєю навчальною діяльністю – студент вирішує, що і як він хоче вивчити та бере на себе відповідальність за свої рішення та їх виконання. При цьому студент виступає для самого себе як об'єкт і як суб'єкт управління, який планує організацію та контроль своїх дій, приймає функції вчителя на себе. Таким чином, у процесі навчання вирішується завдання розвитку особистості студента, формуються навички навчальної діяльності з метою опанування різних компетенцій, здатності самостійно управляти даною діяльністю як в

конкретній навчальній ситуації, так і в контексті подальшого неперервного навчання [2, с. 22].

Ми вважаємо, що діяльність викладача щодо організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого підходу має включати такі напрямки:

1) розробка системи нових завдань із предмета на різних рівнях складності;
2) індивідуалізація та конкретизація для студента навчальних завдань;
3) зміна рівнів складності навчальних завдань для студентів різних типологічних груп з тим, щоб ступінь самостійності у процесі їх виконання постійно зростає;

4) співвіднесення оптимальних поєднань фронтальної, групової і індивідуальної форм роботи з урахуванням специфічних відмінностей кожної групи студентів;

5) надання викладачем консультативно-дозованої допомоги при виконанні студентами самостійної роботи залежно від їх типологічних особливостей і рівня складності навчального завдання;

б) регулювання частоти і глибини контролю за продуктивністю виконання самостійної роботи студентам залежно від їх особливостей.

Помітно, що питання організації самостійної роботи студентів у системі освіти постійно знаходяться в сфері інтересів дослідників. Протягом багатьох років навкруги цієї проблеми виникають наукові суперечки, в результаті яких народжуються різноманітні погляди і формуються методичні та методологічні позиції.

Отже, існує чимало підходів до визначення самостійної діяльності, яка спрямована на формування не тільки самостійної, а й творчої особистості. За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організаційності й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбаченої для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо. Організація самостійної роботи вимагає від викладача ґрунтовної підготовки, навіть більшої, ніж тоді, коли навчальний матеріал він викладає сам. Досліджуючи сутність самостійної роботи студентів, неважко помітити, що науковці, прагнучи до комплексного розв'язання проблеми організації самостійної роботи студентів і виділяючи різні її аспекти, важливе місце відводять саме здійсненню особистісно-орієнтованого підходу до студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко А. М.* Інтернаціоналізація освіти: тьюторство, педагогічний супровід самостійної роботи студентів / А. М. Бойко // *Європейський вектор української освіти* : зб. наук. праць / Полт. обл. рада, Упр-ня освіти і науки Полт. обл. держ. адміністрації, Полт. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Полт. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти імені М.В. Остроградського. – Полтава, 2008. – С. 71–77.

2. *Горохівська Т. М.* До питання організації самостійної роботи студентів у системі професійної підготовки майбутніх учителів історії / Т. М. Горохівська // *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін.* – 2011. – № 1. – С. 19–23.

3. *Стрілець С. І.* Самостійна робота студентів як реалізація інноваційних процесів у системі освіти України / С. І. Стрілець // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2012. – № 12. – С. 38–41.

4. *Паршакова О.* Проблеми організації та контролю самостійної роботи студентів у світлі Болонського освітнього процесу / Олена Паршакова // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 36–43.

5. *Ушинський К. Д.* Человек как предмет воспитания / К. Д. Ушинський // Сочинения: В 11-ти т. – Т. 8. – 776 с.

6. *Чеснакова Т.* Зміна ролі викладача в сучасних умовах організації самостійної роботи студента [Електронний ресурс] : стаття / Т. Чеснакова ; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Каф. іноземних мов. – Полтава : ПДПУ, 2010. – 9 с.

ИВАН КРАВЧЕНКО, НАТАЛИЯ УДОВИЧЕНКО

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Подтверждена необходимость обновления системы образования с целью формирования творческой личности педагога, способного учиться на протяжении всей жизни. В этом аспекте рассматривается значение самостоятельной работы в профессиональной подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: студент, самостоятельная работа, будущий учитель, обучение, воспитание.

IVAN KRAVCHENKO, NATALIYA UDOVYCHENKO

DIDACTIC ASPECTS OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK PEDAGOGICAL UNIVERSITY IN THE TERMS OF HIGHER EDUCATION REFORM

Development of the system of higher education is in Ukraine, its modernization under the new law of Ukraine «About higher education» and documents of Bolonskoy of declaration is required by upgrading educational process of pedagogical university, investigation of which is development of professional competence of future teacher. Thus the index of the successful mastering of knowledges is independence of students and individualization of studies. Actuality of the noted problem is predefined the necessity of revision of attitude toward organization of independent work of students in the educational process of vishiv, as exactly it determines quality and durability of professional knowledges, instrumental in the exposure of intellectual creation and development of individual gifts.

Without regard to the far of researches which are devoted independent work, namely to the pedagogical aspects of organization of independent work of students in the conditions of reformation of higher school, almost not examined

The purpose of the article is realization of analysis of update of the system of education with the purpose of forming of creative personality of teacher, able to study during all life. In this aspect the value of independent work is examined in professional preparation of future teachers. Modern stage of organization educational-educate to the process in higher educational establishments, forming for the future specialists of professional jurisdictions answers the European and world standards not always, and consequently all educational-educate.

Concept of independent work in the modern didactics of the organizing role of teacher. Under it understand the different types of individual and collective educational activity of students, what by the during audience employments or at home without direct participation of teacher. Independent work foremost must be the activity realized, freely select, inwardly explained.

We strike, that activity of teacher in relation to organization of independent work of students in the conditions of personality oriented must include such directions approach: development of the system of new tasks is from an object on the different levels of complication; individualization and specification for the student of educational tasks; a change of levels of

complication of educational tasks is for the students of different tipologic groups with that the degree of independence in the process of their implementation grew constantly; correlation of optimum combinations; grant a teacher dosed help at implementation of independent work students depending on their tipologic features and level of complication of educational task; adjusting of frequency and depth of control after the productivity of implementation of independent work students is depending on their features.

Organization of independent work requires from a teacher the detailed preparation, even more than then, when he lays out educational material. Probing essence of independent work of students, unhardness to notice that research workers, aspiring to the complex decision the problem of organization of independent work of students and selecting its different aspects, an important place is taken exactly realization personality oriented to going near students.

Keywords: *student, self-study, future teachers, teaching, education.*

Одержано 12.01.2015, рекомендовано до друку 21.01.2015.